

POKRETI I REFORME CRKVE U PROŠLOSTI

Slavko SLIŠKOVIĆ, Zagreb

Sažetak

Božanska i ljudska dimenzija u Crkvi nepomiješane su, ali nisu podijeljene nego su jedna s drugom nerazdruživo povezane. Iako je prva nepromjenjiva, napreduje naše razumijevanje iste. Prema njemu se oblikuje vremenita dimenzija Crkve, a svaka njezina promjena dovodila je do boljeg shvaćanja prve te novog promišljanja vanjskih manifestacija Crkve. Stoga su se tijekom povijesti javljali različiti pokreti i brojne obnove.

Među Kristovim su učenicima članovi više židovskih pokreta, a prva se Crkva suočila s izazovom univerzalnosti. Susret s poganstvom Crkvu je sučelio s religijama i mišlju antike. Stav prema državi ostavit će neizbrisiv trag u kršćanstvu: otpade od vjere, mučeništva, podjele, elitizam, stavljanje Crkve u službu vlasti i vlasti u službu Crkve, administrativno uređenje, rimski centralizam kao i produbljivanje razlika između istočne i zapadne Crkve. Sposobnost kršćanstva da učini stanovit odmak osobito je vidljiv u pojavi monaštva. Monasi su većini naroda bili prvi vjerovjesnici, uvelike su oblikovali zapadni kler, dok je kasnije redovništvo stavilo u pitanje i crkvenu disciplinu i društveni poredak. Crkva nije umaknula zamci feudalizma. Osim podjele društva, došlo je do bipolarizacije Crkve na laike i klerike. Mnoge su danas samorazumljive stvarnosti tijekom povijesti dovođene u pitanje, bez čega zasigurno ne bi bile tako jasno definirane. Njihovo poznavanje omogućava lakše razumijevanje sadašnjeg stanja te izbjegavanje zamke idolatrije diviniziranja postojećih struktura. One su nastale uslijed različitih povijesnih okolnosti i zasigurno će se s njima mijenjati, u čemu će nemalu zaslugu imati već postojeći pokreti kao i oni koji će tek nastati.

Ključne riječi: Crkva, pokreti, reforme, država, podjele, centralizacija.

Uvod

Naizgled jednostavnoj zadaći predstavljanja različitih pokreta koji su tijekom povijesti nastajali unutar Crkve, kao i reformi koje su se događale,

smeta njihova brojnost. U kompendiju, koji je izdalo Papinsko vijeće za laike, navode se 122 međunarodna udruženja vjernika s osnovnim podacima o službenom nazivu, skraćenici i logu, povijesti, identitetu, strukturi, širenju, publikacijama koje objavljuju, mrežnim stranicama i adresi središnje ustanove.¹ *Rječnik religioznih pokreta danas*, koji se bavi prvenstveno europskim prilikama, donosi podatke o više od četiri stotine različitih religioznih pokreta koji su se održali do naših dana, a broj onih koji su se pojavljivali u povijesti daleko je veći.² Većina ih je kršćanske provenijencije, a tridesetak njih uz naziv »Crkva« ima i pridjev »katolička«. Još su brojnija pozivanja na Trojstvo, Krista (Emanuel, Spasitelj, Sveti lik), B. D. Mariju u različitim varijantama (Mirjam, Majka Božja, Kraljica mira, Srce Marijino, Vrata nebeska, Bezgrešno začće, Gospa od Milosrđa, Snježna Gospa, Fatima), Svetu Obitelj, anđele (Mihael, sveti anđeli), apostole i svece (Ivan, Timotej, Pio X., Rita, Damjan). Ni jedan od tih pokreta više nije u crkvenom zajedništvu, mada ih je većina nastala unutar Katoličke crkve. Samo letimičan pregled duhovnih zajednica ili religioznih pokreta, makar i onih karakterističnih, sveo bi se na pusto nabranje i suhoparnu statistiku.

Poznata je izrjeka »Ecclesia semper reformanda!« Mogli bismo se zaustaviti na onima najpoznatijim kao što je klinijevska, grgurovska, potridentska ili obnova nakon Drugoga vatikanskog koncila. No, ni jedna od njih ne može se promatrati izdvojeno iz povijesnog konteksta koji je do nje doveo i koji je sama uzrokovala.

Zbog toga ćemo ovdje istaknuti nekoliko odrednica zajedničkih brojnim pokretima, putem kojih je moguće promatrati i one trenutno prisutne u Crkvi, a te su odrednice ujedno dovodile do reformi ili su njihov plod.

1. Prva Crkva

Parafrazirajući Kalcedonski sabor iz 451. godine možemo kazati da su božanska i ljudska dimenzija u Crkvi nepomiješane, ali ne podijeljene nego jedna s drugom nerazrješivo povezane. Iako je prva nepromjenjiva, mijenja se naše shvaćanje te dimenzije, a prema njemu vrlo se često mijenjala ona ljudska i vremenita dimenzija Crkve. Ujedno je svaka njezina promjena – zemljopisna, brojčana, susreti s različitim kulturama, religijama, političkim ustanovama – dovodila do boljeg razumijevanja prve i oblikovanja njezinih vanjskih manifestacija u nauku, liturgiji, pravu, organizaciji ... Mnoge su na ovom području

¹ Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER I LAICI, *Associazioni Internazionali di Fedeli. Repertorio*, Vaticano, 2004., u: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/laity/documents/rc_pc_laity_doc_20051114_associazioni_it.html.

² Jean VERNETTE – Claire MONCELON, *Dictionnaire des groupes religieux aujourd'hui*, Paris, 2001.

danas samorazumljive stvarnosti tijekom povijesti stavljane u pitanje, bez čega zasigurno ne bi bile tako jasno definirane.

Crkva nikad nije bila monolitna organizacija i svaki pokušaj da se takvom učini protivi se njezinoj naravi. Ona je prije svega Tijelo Kristovo: »Ta ni tijelo nije jedan ud, nego mnogi« (1 Kor 12,14.) Među samim Isusovim učenicima postoje predstavnici svih židovskih pokreta – farizeji, saduceji i zeloti, a nije isključeno da je bilo i onih bliže povezanih s esenima – pri čemu se nisu trudili uništiti razlike nego pronaći ono što im je zajedničko. Svijest o različitosti tim je više poticala na oprez u pitanju cjelovitosti vjere. Samo Sveto pismo predviđa da će među učenicima »biti lažnih proroka« (2 Pt 2,1). Zbog tog je problema napisana čitava Judina poslanica, a i u drugima nalazimo brojna upozorenja (2 Iv; 1 Iv 4; 2 Pt 3; 2 Tim 2).

Nakon Isusova uskrsnuća Crkva se suočila s izazovom univerzalnosti kršćanske poruke nasuprot židovskom partikularizmu. Pritom je bitno naglasiti da se on ne odnosi samo na Palestinu nego je prisutan diljem tadašnjeg svijeta. U vrijeme cara Klaudija († 54.) u Carstvu je živjelo oko 6 milijuna Židova, dok je manje od jedne trećine živjelo na Bliskom istoku.³ Tako raspršena dijaspora zasigurno je olakšala propovijedanje, a Djela apostolska nam svjedoče da se apostoli najprije njima obraćaju. Židovstvo je pružalo i pravnu sigurnost propovjednicima, jer su kao dio zakonom dopuštene religije (religio licita) mogli slobodno širiti evanđelje. Stoga se kršćani ni ne trude naglo prekinuti sa židovstvom. Taj proces nije bio jednostavan, a urodio je velikim poteškoćama za Crkvu s pokretima judeokršćana. Njihova je snaga bila velika pa su ih apostoli morali uvjeravati da »Bog nije pristran« (Dj 10,34) nego da i »poganima ... dade obraćenje na život!« (Dj 11,18). Pavao čak vrlo polemički piše čitavu poslanicu u kojoj uzbuđeno vapi: »O bezumni Galaćani!« (Gal 3,1), zato što su naučavali da za spasenje nije dosta prionuti uz Krista i prihvatiti kršćansko bogoštovlje nego treba i dalje vršiti Mojsijev zakon, odnosno da krštenje nije dovoljno nego je potrebno i obrezanje. Sastanak apostola u Jeruzalemu oko 49./50. godine, koji nazivamo prvim koncilom, bavio se upravo tim problemom (usp. Dj 15,1-29). Kršćanstvo je uskoro prihvatilo stanovite novosti koje su ga nužno udaljavale od Židova. Dok je u judaizmu obrezanje, kao znak saveza s Bogom, bilo vezano isključivo za muškarce, Crkva od početka krsti i žene. Danas možda banalna činjenica u svoje je vrijeme bila revolucionarna za položaj i promociju žena. Nepremostive razlike nastale su i oko svetkovanja »dana Gospodnjeg« kao i propisa o hrani.⁴

S druge pak strane nije uvijek bilo lako objasniti kršćanima pristiglim iz poganstva da je Izrael i dalje prvina. Sveti Pavao naglašava da »nije Bog odba-

³ Usp. Guy BEDOUELLE, *Povijest Crkve*, Zagreb, 2004., 37.

⁴ Usp. Jean ANDERFUHREN, *Panorama de l'Histoire de l'Eglise. Un regard protestant*, San Morice – Lyon, 2000., 21-22.

cio naroda svojega koga predvidje. (...) Naprotiv: po njihovu posrtaju spasenje poganima da se tako oni, Židovi, izazovu na ljubomor. Pa ako je njihov posrtaj bogatstvo za svijet, i njihovo smanjenje bogatstvo za pogane, koliko li će više to biti njihov puni broj?» (Rim 11,2.11-12). Pavao će više puta naglašavati da Izrael i nevjeran ostaje izabrani narod Božji (usp. Rim 11,16-28).

Unatoč tome javili su se pokreti koji su u potpunosti odbacivali Stari zavjet, kao i Jahvu, koji je za njih postao »bog zla« čije su pristaše ubile Isusa Krista koji je došao objaviti istinitog Boga. Otuda i sve što je od Jahve stvoreno, svijet i sve na njemu, jest zlo.⁵ Vodilo je to dualizmu koji je, unatoč više izričitih osuda, u raznim oblicima ostao prisutan u Crkvi sve do naših dana gdje je važno spasiti dušu, a tijelo nije bitno. Misijski križevi u brojim crkvama i danas pozivaju: »Spasi dušu svoju!« Takav pristup često otežava razumijevanje učenja Crkve o raznim aspektima tjelesnog života, koje je plod vjere u uskrsnuće tijela, pa otud i njegovo dostojanstvo koje nadilazi zemaljske kriterije.

Ni pitanje tjelesnosti nije pošteđelo prvu Crkvu, pa Pavao mora podsjetiti: »Jesi li vezan za ženu? Ne traži rastave. Jesi li slobodan od žene? Ne traži žene. Ali ako se i oženiš, nisi sagriješio; i djevica ako se uda, nije sagriješila« (1 Kor 7,27-28a).

Sveto pismo svjedoči nam i o pokretima nastalim među kršćanima ovisno o osobi koja ih je krstila: Pavlov, Apolonov, Kefin (usp. 1 Kor 1,10-13), pa ih je trebalo uvjeravati da su oni samo navjestitelji koji sade i zalijevaju, ali Bog daje rasti; koji postavljaju temelje i zidaju, ali su vjernici Hram Božji (usp. 1 Kor 3,5-16), a drugog evanđelja osim Kristova nema (usp. Gal 1,6-10).

Pristup poganima otvorio je još jednu poteškoću jer se Crkva morala sučeliti s religijama i misaonim sustavom antike. Kao što se poslužila židovskom dijasporom, slično je postupila i s poganstvom. Pavao u Ateni propovijeda »Nepoznatog Boga« navješćujući svojim slušateljima onoga kojega oni i ne znajući štiju (usp. Dj 17,16-32), vješto se služeći pjesnicima Epimenidom iz Knososa i Aratom. Kršćanski mislioci koriste filozofsku terminologiju koja postaje temelj teologije kao što su osoba, narav ili Logos. S druge strane, angažiraju se kao apologeti i na širem društvenom polju služeći se pravnim sustavom i intelektualnim dostignućima svoga vremena. Jednako tako, koriste i iskustva filozofskih škola koje otvaraju poput stoičkih, ciničkih i drugih filozofa, kako bi u okviru filozofskih predavanja izlagali evanđelje. Kršćanski se umjetnici koriste poganskom ikonografijom, predstavljajući Krista u liku Orfeja, sina rječitosti, pjesnika i glazbenika koji lirom opčarava životinje ističući sličnost s Dobrim pastirrom, te kao pobjednika nad silama zla. Slično

⁵ Usp. Karl RAHNER – Herbert VORGRIMLER, *Gnoza*, u: *Teološki rječnik*, Đakovo, 1992., 172-175; Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, I, Zagreb, 2001., 206-228.

je i s Kristom-Heliosom (Suncem).⁶ Poganski običaji, svetkovine i hramovi uglavnom su samo 'pokršteni', primjerice Božić, blagoslov vode i grančica, oltari raznim svecima. Tako papa Grgur Veliki (590. – 604.) potiče misionare u Engleskoj neka razaraju samo idole, a nikako hramove, te neka objašnjavaju kako žrtveni obredi, koji su se prinostili đavlu, trebaju sada biti prinošeni jedinom i pravom Bogu, jer se jedino tako može nadati da će novi narod koji je postao kršćanskim, navikao na svoje hramove, dolaziti u njih kako je do sada običavao, ali da se sada u njima klanja pravome Bogu.⁷ Sveti Patrik (oko 390. – oko 460.) svojim Ircima, osim očuvanja hramova pretvorenih u crkve, dopušta čak i žrtvovanje volova, ali sada na kršćanske blagdane da se nakon liturgije zajednički pogoste.⁸

2. Crkva i država

Propadanje starogrčke i starorimske religije, te toleriranje različitih kultova, vođeno praktičnim rasuđivanjem da jedan bog više ako neće pomoći neće niti odmoći, bilo je zgodna podloga propovijedanju nove vjere u Rimskom Carstvu. U samom Milanskom ediktu vladari Licinije i Konstantin naglašavaju spremnost da kršćanima i svima daju »slobodan odabir da se drže bogoštovlja koje žele. To je da nama i svima koji žive pod našom vlašću može dobrotvorno biti sve što je božanstvo i nebeska zbilja ... Svakome se pruža sloboda dati svoj pristanak onome bogoštovlju za koje svatko misli da mu odgovara. Tako nam dano božanstvo može u svemu pružiti uobičajenu skrb i prikladnu blagonaklonost.«⁹

Nasuprot ovom društvenom fenomenu, pojedinci su odgovor na egzistencijalna pitanja o posmrtnoj sudbini, povezanoj s načinom života na ovome svijetu, najčešće nalazili u raznim orijentalnim misterijskim kultovima koji su svojim učenjem o smrti i ponovnom rađanju također pripremili teren za širenje kršćanstva.¹⁰

No, unatoč početnom naporu integracije motiviranom svetopisamskom poukom da se dadne »caru carevo« (Mk 12,17) te da »nema vlasti doli od Boga« (Rim 13,1) kršćanstvo se vrlo brzo, kako bi sačuvalo svoju autentičnost, moralo distancirati te postati »ateističkim« i, prema tome, neprijateljskim za državu uvjerenu kako je »nova religija sila koja ugrožava njezinu egzistenciju«¹¹. Stav prema državi koja je ponajprije neprijateljska, a potom zaštitnica i podupira-

⁶ Usp. Guy BEDOUELLE, *Povijest Crkve*, 40-44.

⁷ Usp. Paul CHRISTOPHE, *2000 ans d'Histoire de l'Eglise*, Lonrai, 2000., 153.

⁸ *Isto*, 169.

⁹ Euzebijije CEZAREJSKI, *Crkvena povijest*, Split, 2004., 724.

¹⁰ Usp. Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, I, 106-110.

¹¹ *Isto*, 149.

teljica Crkve, ostavit će neizbrisiv trag u kršćanstvu stvarajući s jedne strane brojne mučenike, a s druge strane dovodeći do snažne međusobne povezanosti u kojoj je bilo teško razlučiti crkveno od državnog i religijsko od profanog.¹²

Prestanak progona i pristajanje careva uz kršćanstvo nije prošlo bez poteškoća, budući da su »religija i države kasne antike znale samo za načelnu međusobnu povezanost. Bilo bi revolucionarno da su rimski car i država učinili apsolutnu neutralnost prema svim vjerskim kultovima trajnim načelom svoje politike i bili nezainteresirani za bilo kakve odnose između države i religije. Predodžba o vjerski nužno neutralnoj državi prema pluralističkom društvu anakronistička je primijenimo li je na početak 4. stoljeća. Stoga je riječ o sasvim prirodnom mišljenju kad kršćani onog vremena očekuju da će za vladavine cara, o čijem iskrenom približavanju njihovoj vjeri nije bilo sumnje, kršćanstvo polako zauzeti mjesto poganskog kulta.«¹³ Od progonojene Crkve postala je uvelike »zatočnicom u zlatnom kavezu«, a nerijetko i ona koja sama progoni. Primjer toga je inkvizicija, koju je nemoguće promatrati bez snažne povezanosti civilnih i crkvenih struktura. Odredbe o inkvizicijskom procesu pape Grgura IX. (1227. – 1241.) iz 1231. godine u sebi sadrže elemente i crkvenih, ali i građanskih i političkih prava.¹⁴ »Ustanovljivanje i djelovanje inkvizicije, suradnja crkvene i svjetovne vlasti u borbi protiv hereze, grubosti postupka i okrutnost u kažnjavanju: sve se to može razumjeti samo iz preduvjeta društvenog uređenja razvijenog srednjeg vijeka. Ujedinjujuća veza toga društva bila je vjera, koju je hereza ugrožavala. Kršćanski je svijet svim sredstvima svoje crkvene i svjetovne moći vodio bitku za svoje samoodržanje protiv tog ugrožavanja.«¹⁵ Kako se ne bi zaustavili samo na drastičnom primjeru koji ne može služiti na čast ni Crkvi ni državi, spomenimo još neke posljedice ovog povezivanja. Brojne su kršćanske vrijednosti ugrađene u temelje države čime je ona u stanovitom smislu »pokrštena«, a zasigurno i humanizirana. U postojeće rimsko pravo uneseno je više kršćanskih elemenata o pitanjima braka, očuvanja zajedništva obitelji robova prigodom podjele nasljedstva, zabrana gladijatorskih borbi i smrti na križu.¹⁶

Crkva je također »podržavljena«, preuzevši administrativni sustav kakav je bio u Carstvu (4 patrijarhata prema uzoru na podjelu Carstva, metropolije, dijeceze), gdje se »općenito pokrivaju granice crkvenog i odgovarajućeg građanskog upravnog područja«¹⁷. Nerijetko su crkveni poglavari bili i civilni

¹² Usp. Guy BEDOUELLE, *Povijest Crkve*, 44-48; Franjo ŠANJEK, *Srednjovjekovna povijest. Izabrani tekstovi*, Zagreb, 2000., 192-195.

¹³ Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, I, 458.

¹⁴ Usp. Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, III/2, Zagreb, 1993., 244-253.

¹⁵ *Isto*, 253.

¹⁶ Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, II, Zagreb, 1995., 8.

¹⁷ *Isto*, 221-234.

upravitelji, dok su zaključci koncilâ bili potvrđivani od careva čime su im »pri-
bavljali zakonsku snagu i na profanom području«¹⁸. Za primjer nam može po-
služiti Sveto Rimsko Carstvo u kojemu više biskupa u isto vrijeme ima ulogu
izbornih knezova, dok su hrvatski biskupi po službi bili zastupnici u Saboru, a
zagrebački je biskup vrlo često bio banski namjesnik.

Za Euzebija Cezarejskog (oko 260. – 339.) veza Crkve i države bila je
ostvarenje starozavjetnog proroštva o oživljenim mrtvim kostima koje se »sta-
doše pribirati« (Ez 37,7), pri čemu su »poštivanja i klanjanja poglavara bila
savršena kao i bogoslužja kod svećenika«¹⁹. Nešto mlađi sv. Jeronim (347. –
429.), imajući veće iskustvo ove simbioze, piše: »Otkad se Crkva našla pod
kršćanskim carevima, narasla je, doduše, u moći i bogatstvu, ali je oslabila u
ćudorednoj snazi.«²⁰ Još odrješitiji bio je Dante pjevajući: »Ajme Konstantine!
Kojih li je zala postalo majkom ne tvoje obraćenje, nego onaj miraz što ga od
tebe uze papa prvo bogati!«²¹

Međusobno prožimanje kršćanstva s Rimskim Carstvom dovelo je i do
pokreta koji su se oblikovali kao posebne nacionalne, a onda, zbog nesudjelova-
vanja na koncilima, i kao krivovjerne Crkve čiji su članovi svoje domoljublje
morali dokazivati i jasnim razlikovanjem od Rimske crkve, kao što je slučaj
Perzije, Sirije i drugih zemalja koje su bile u sukobu s Carstvom,²² tim više što
ni koncili nisu izmakli ovom problemu, jer ih je sazivala civilna vlast i aktiv-
no u njima sudjelovala, pa je bilo irealno očekivati da na njima budu nazočni
kršćani izvan Carstva.²³ Koncilima su laici najviše pridonijeli obnovi Crkve i
definiranju njezina nauka bilo kao vladari koji su ih sazivali ili kao inicijatori
rasprava. Možemo kazati da su za definiranje kršćanske vjere na koncilima,
osim samih koncilskih otaca, zaslužni i oni koji su na njima osuđeni, jer su
uglavnom oni poticali Crkvu da promisli i jasno izloži svoju vjeru. Istina, našli
su se izvan Crkve, ali nikada nije dovedena u pitanje njihova pobožnost kao
takva nego način pobožnosti. Povijest uči da Crkva nikad nije imala toliko pro-
blema s nepobožnima, koliko s pogrješno pobožnima.

Odnos prema državi uvelike je utjecao na produbljivanje razlika izme-
đu istočne i zapadne Crkve. Budući da je istočna Crkva čitavih tisuću godina
iza sebe imala moćnu kršćansku državu, ona joj se bez puno obzira prepus-
tila u zagrljaj, dok je zapadna Crkva nadomjestila nedostatak države uzevši

¹⁸ Isto, 233.

¹⁹ Euzebije CEZAREJSKI, *Crkvena povijest*, 701.

²⁰ Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, II, 88.

²¹ DANTE, *Pakao*, 19, 115.

²² Usp. Juraj KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija*, Zagreb, 2005., 90-92.

²³ Sve koncile koje zajednički prihvaćaju istočna i zapadna Crkva sazvala je civilna vlast, a prvi koncil zapadne Crkve na kojemu nije sudjelovala civilna vlast bio je Prvi vatikanski koncil 1869./1870. godine.

i njezinu funkciju. Upravo će to biti izvor stalnih sukoba između Crkve i države na Zapadu, a ponekad i opasnosti za samu Crkvu. Još u vrijeme nestanka Zapadnog Rimskog Carstva prijetila je opasnost i od nestanka Crkve, tim više što je borba protiv Rimljana u mnogim slučajevima značila i borbu protiv kršćanstva. Germani nastoje osvojiti Europu ujedinjeni arijevtvom kao nacionalnom religijom.²⁴ No, Crkva je preživjela ne samo kao nositeljica vjere nego i antikne civilizacije pa čak i ideje i oznaka Carstva. Papa je, osim Petrova nasljednika, postao i carski nasljednik. Lav Veliki (440. – 461.) faktički je svojim neustrašivim nastupom pred Atilom 452. godine i vandalskim kraljem Gejzerikom tri godine kasnije imao ulogu cara zaštitnika Rima i Italije.²⁵ Rimski je biskup uskoro preuzeo brojne oznake rimskih careva, nerijetko se nadmećući s Bizantom, a kasnije i s carevima Zapada. Neke od njih ostale su čak i kad je nestalo Carstva. Detalj koji nam je još uvijek pred očima jest carsko purpurna boja koja je dominirala na pogrebu pape Ivana Pavla II. u travnju 2005. godine.

Crkva se takvim načinom s jedne strane inkorporirala među novopristigle barbarske narode, a s druge je strane te narode uklopila u kršćansku uljudbu i civilizaciju te postala temelj modernog zapadnog društva. Iako po nastanku pripada Maloj Aziji, vrlo je brzo postala europskom. Tako europeiziranoj Crkvi susret s drugim kulturama nije uvijek bio jednostavan, a često je završavao tragičnim posljedicama za samu Crkvu koja je radosnu vijest ukalupila u jednu civilizaciju i učinila ju nepogodnom za ostatak svijeta. Neki povjesničari stoga pišu o »europskom apsolutizmu« u Crkvi.²⁶ Pokreti koji su to pokušali razbiti bili su osuđeni, pri čemu je nerijetko vanjska forma bila puno važnija od samog sadržaja. Ovu su tendenciju osobito skupo platili isusovci čija inkulturalistička nastojanja prilagodbe kršćanstva vjerskom rječniku i praksi, političkom ambijentu i kulturnim dosezima Dalekog istoka i Amerike nisu naišla na razumijevanje službene Crkve, što će između ostaloga dovesti i do njihova ukinuća papinskim breveom Klementa XIV. (1769. – 1774.) *Dominus ac redemptor* od 21. srpnja 1773. godine.²⁷

Kao svojevrсна protuteža vezanosti Crkve uz državu te kao svjedočanstvo sposobnosti kršćanstva da učini stanovit odmak, u samoj Crkvi dolazi do pojave monaštva. Nemoguće je na ovom mjestu iznijeti sve zasluge monaškog pokreta, no spomenimo barem neke. Osobito na Zapadu preko monaha je većina naroda stupila u dodir s kršćanstvom. Redovnici/monasi uvelike su oblikovali zapadni kler, od moljenja časoslova, preko postupnog

²⁴ Usp. August FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, Zagreb, 1996., 102-103.

²⁵ Usp. Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, II, 257.

²⁶ Usp. Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, V, Zagreb, 1978., 213-292.

²⁷ Usp. Hans KÜHNER, *Dictionnaire des papes*, Paris, 1958., 216.

i višestoljetnog uvođenja celibata do svećeničke odjeće. Naime, po uzoru na monahe, i svećenici se počinju odijevati različito od svojih vjernika, pa je vapaj pape Celestina I. (422. – 432.) u pismu biskupima Galije ostao samo glas u pustinji. On piše: »Od drugih se moramo razlikovati učenjem a ne odjećom; ponašanjem a ne habitom, čistoćom duha a ne obilježjima na odjeći.«²⁸ I kasnije je redovništvo uvijek bilo odgovor na potrebe Crkve i društva, ne dopuštajući ni jednom od njih da se zatvori u sebe, ali niti da preuzme ulogu drugoga angažmanom na karitativnom, obrazovnom i širem crkvenom i društvenom kontekstu.

3. Elitizam i podjele

Progoni su osim čitave vojske mučenikâ doveli i do prvog raskola u Crkvi glede onih koji su popustili pred prijetnjama, tzv. lapsa.²⁹ Nasuprot njima javili su se čisti, tzv. katari.³⁰ Različiti oblici ovog uvjerenja preživjeli su tijekom cijele povijesti (albigenzi, katari, crkva dalmatinska i kasnije bosanska). Iako se radi o naizgled najvatrenijim kršćanima, vrlo su često na samom rubu kršćanstva. Rado se pozivaju na Krista, njemu povjeravaju i osobne i svjetske probleme, međutim ne vjeruju da svijet ide prema svome cilju nego prema kraju. Sve je u ovom našem materijalnom svijetu loše, a oni su dobra manjina koja se mora boriti na strani neba. Žele biti sudionici borbe između Krista i đavla, pa si uzimaju militantna imena (vojska, milicija, legija) i nesvjesno pristajući na podjelu kojom Boga isključuju iz ovoga svijeta, koji prepuštaju đavlu. No, povijest nas uči da ni jedna borba u kojoj je čovjek branio Boga nije završila pozitivnim ishodom ni po čovjeka ni po Boga. Treba naglasiti da se ovim ljudima ništa ne može prigovoriti s obzirom na njihov način života. Živjeli su doista evanđeoski. Međutim, problem je što su to isto nijekali drugima. Sami su si uzeli ulogu suca, definirali različite stupnjeve pobožnosti i samostalno ih određivali, no unatoč dobroj početnoj namjeri brzo postane nepotreban onaj tko *proniče srca i bubrege*, jer se prosuđuje prema drugim kriterijima.

Elitizam je doveo i do pojave paralelne Crkve kada se rimski teolog Novacijan sredinom 3. stoljeća dao izabrati na čelo zajednice »svetih u kojoj bi moglo biti mjesta teškom grešniku, pa bio on i najspremniji da okaje svoje grijeh«³¹. Novacijanov postupak označio je početak različitih pothvata u kojima se uglavnom osobni stav nastoji opravdati pojmom Crkve. Takvoj zajednici onda nitko drugi ni ne bi mogao biti na čelu osim onoga tko ju je definirao

²⁸ Paul CHRISTOPHE, *2000 ans d'Histoire de l'Eglise*, 138.

²⁹ Usp. August FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, 49-50.

³⁰ Usp. Guy BEDOUELLE, *Dictionnaire d'Histoire de l'Eglise*, Chambray, 1994., 67-68.

³¹ Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, I, 276.

prema svojim kriterijima. Stoga se tijekom povijesti pojavio veći broj onih koji su se smatrali papama.³² Ta je tendencija, mada slabijeg intenziteta pa prema tome i manje poznata, preživjela do naših dana. U 20. stoljeću Crkva je imala nekoliko protupapa ili barem onih koji su se nazivali i smatrali papama. Michel Collin (1905. – 1974.), svećenik biskupije Nancy, vjerovao je da je nakon Ivana XXIII. prema božanskoj objavi upravo on pravi papa i nazvao se Klementom XV. Osigurao si je apostolsko naslijeđe i zaređen je za biskupa 1965. godine. Imenovao je međunarodni kardinalski kolegij.³³ Naslijedio ga je Clemente Dominguez y Gomez (1946. – 2005.) kao Grgur XVII. koji je posvetio stotinjak biskupa i 1978. ekskomunicirao Ivana Pavla I.³⁴ Zanimljivo je da su unatoč svemu svi oni uspijevali oko sebe okupiti skupine pristaša i oblikovati kardinalski kolegij te imati nasljednike.

Ni vrijeme progona nije pošteđeno nesuglasica unutar Crkve, pa su se kršćani različitih sljedbi međusobno sudili pred poganskim sudištima osobito po pitanju crkvene imovine.³⁵ Ni u arenama pred životinjama, kojima su izlagani i jedni i drugi, nisu željeli biti zajedno. »Kada su, uostalom, ljudi iz Crkve pozvani na mučeničko svjedočenje za istinitu vjeru te se sastanu s kime od takozvanih mučenika krivovjerja ... od njih se odvajaju. Umiru, a da ne budu s njima u zajedništvu.«³⁶

No, treba naglasiti da Katolička crkva nikada nije imala ideju izdvojenosti svoga katoliciteta. Naprotiv, ona naučava, živi i proklamira svoju univerzalnost, dok katolička teologija definira tko se uklapa, a tko ne u njezine okvire. Taj je stav bitan za razumijevanje osuda izrečenih na koncilima, kao i jasno definiranih postavki katoličke vjere. Ovo je osobito vidljivo na primjeru Tridentskog sabora koji je započeo s radom 1545., a završen je 1563. godine, jasno definiravši katoličke dogme i disciplinu, te smjernice korjenite obnove Crkve koja je nakon njega uslijedila kao i konfesionalizacije društva.³⁷ Stoga ni reformni pokreti Martina Luthera, Ulricha Zwinglija i Jeana Calvina nisu doveli do reforme Crkve nego do reformiranih Crkava.

³² Tijekom povijesti pojavilo se 30-ak protupapa koje nalazimo u popisima papa, a tome treba pridodati i 10 papa iz vremena Zapadnog raskola (1378. – 1417.), te brojne pojedince koji su se smatrali papama, ali nisu naišli na šire prihvaćanje.

³³ Usp. Jean VERNETTE – Claire MONCELON, *Dictionnaire des groupes religieux aujourd'hui*, 48.

³⁴ Usp. *Isto*, 48, 175-176.

³⁵ Usp. Euzebije CEZAREJSKI, *Crkvena povijest*, 622.

³⁶ *Isto*, 473.

³⁷ Usp. Guy BEDOUELLE, *La Reforme du catholicisme (1480–1620)*, Paris, 2002., 154; *Canones et decreta Sacrosancti oecumenici et generalis Concilii Tridentini sub Paulo III, Iulio III, Pio III Pontificibus Max*, Madrid, 1564., kompletno izdanje dostupno na: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/01372753133571620089024/>.

4. Centralizacija

Središnja državna vlast zasigurno je bila uzor papinskom centralizmu koji je prisutan tijekom cijele povijesti Crkve, iako je s vremenom dobivao sve jasnije konture. Tijekom povijesti osobito se snažno očitovao po pitanju investiture u razne crkvene službe. Još 445. godine Lav Veliki podsjeća koji su uvjeti za biskupa: da je izabran od strane klera, da posjeduje svjedočanstvo cijenjenih ljudi te pristanak vlasti i naroda. Budući da su ti uvjeti mogli varirati, on izričito naglašava: neka ni iz kakvog razloga u biskupski zbor ne uđu oni koji nisu izabrani od klera i željeni od puka.³⁸ S vremenom je došlo do potpuno drukčije situacije, pa je autonomija mjesnih Crkava branjena i na teološkom i na praktičnom polju različitim pokretima kao što su konciliarizam, galikanizam, febronijanizam i našim područjima najbliži jozefinizam. U borbi za prava i vlast mjesnih biskupa neovisnim o rimskom centralizmu nesumnjiv je oslonac bila »državna vlast tako što će ograničiti autoritet papinstva«³⁹.

Ne treba skrivati da se Crkva našla u zamci feudalizma iz koje se nije izvukla sve do naših dana, pa je u stanovitom smislu ostala jedinom nositeljicom ovog preživjelog sustava na simboličnoj, ali i praktičnoj razini. Oblik klečanja pred gospodarom u razdoblju feudalizma stavljajući svoje ruke u njegove prigodom polaganja vazalne prisege danas uglavnom živi jedino u raznim obredima zavjetovanja i ređenja u Crkvi. Gospodarski sustav Crkve još uvijek poznaje feudalno načelo nadarbine. Srednjovjekovni pravni sustav povlastica ili privilegija jasno je definiran u kanonskom pravu. Ostatci feudalnih odnosa osobito su čitljivi u uporabi grbovlja, prstenja i investitura u neku službu. Ta feudalnost Crkvu vrlo često čini anakronom i dovodi do nerazumijevanja s modernim svijetom, koji doživljava neprijateljskim ukoliko nije, a po naravi ne može biti, naklonjen tom preživjelom sustavu te nerijetko dolazi do otvorenih sukoba. Papa Pio X. (1903. – 1914.) svojom će enciklikom *Pascendi* od 8. rujna 1907. godine osuditi »taj opasni nauk koji od laika u Crkvi želi učiniti nositelja napretka«⁴⁰. Tim je samo nastavio već trasiran put svoga imenjaka Pija IX. (1846. – 1878.) i njegova *Syllabus*.⁴¹ Njihovi su pontifikati bili nesretna razdoblja kad je Crkva određivala ne samo što treba vjerovati nego i što se smije misliti, čime je mogla olako prokockati svoj tisućgodišnji trud oko obrazovanja i svekolikog drugog progressa, odijelivši se od napretka znanosti, tehnologije i umjetnosti. No, upravo u tim trenutcima

³⁸ Usp. Paul CHRISTOPHE, *2000 ans d'Histoire de l'Eglise*, 139.

³⁹ Franjo Emanuel HOŠKO, *Biskup Vrhovac između baroka i liberalizma*, Zagreb, 2007., 58. Opširnije o temi vidi na str. 47-65.

⁴⁰ http://www.vatican.va/holy_father/pius_x/encyclicals/documents/hf_p-x_enc_19070908_pascendi-dominici-gregis_en.html.

⁴¹ <http://lesbonstextes.ifastnet.com/pixsyllabus.htm>.

javljaju se pokreti koji spašavaju obraz Crkve te nastaju najvažnija katolička učilišta, osnivaju se istraživačke institucije, akcije na socijalnom polju, a mnogi pojedinci daju nemjerljiv doprinos na osobnom i institucionalnom planu, poput đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera otvaranjem sveučilišta i akademije u Zagrebu.

Unatoč toj dominantnoj feudalnoj crti, u samoj su Crkvi od početka prisutni i pokreti koji dovode u pitanje takav poredak jednakim vrjednovanjem bogatog i siromaha, pružanjem prilike socijalne afirmacije nižim društvenim slojevima, te dragovoljnim pristajanjem pripadnika viših slojeva na poslove i stanje onih najnižih pa i stanovitom demokratizacijom odnosâ. Benediktovo pravilo puno je spomenutih primjera.⁴² I kasnije će redovništvo biti barem djelomičan odgovor na feudalizam prihvaćajući da ljudi različita podrijetla postaju »braća« jedne obitelji. Ženski ogranci većine redova dodatno će istaknuti položaj žene u Crkvi, dok će treći redovi i bratovštine posvijestiti ulogu laika. Naime, feudalizam je osim tripartitne podjele društva doveo i do bipolarizacije Crkve na laike i klerike. Do naših dana ostao je stalni izazov ponajprije samo laičko mjesto u Crkvi, a još više laička misao, iako su se u mnogim slučajevima laici pokazali kao spasitelji Crkve u raznim teškim razdobljima. Već je spomenuta njihova uloga na koncilima. Nemjerljiv je njihov doprinos u vrijeme kada se pravno ili stvarno nije znalo tko je na njezinu čelu: pape 10. stoljeća gotovo svi nasljeđuju jedan drugoga dok je prethodnik živ, avignonsko sužanjstvo, Zapadni raskol. Naravno, to nije prošlo bez žestoke borbe koja je jasno oslikana u procesu Ivani Orleanskoj, koja je primjer sukoba laika i karikature klerika plaćenih od zemaljske vlasti.⁴³ Ona je ujedno primjer svih onih koji nisu izmakli sudbini da ih Crkva najprije osudi, a onda, ako su preživjeli, nagradi ili, ako su već mrtvi, beatificira i kanonizira što se također događa sve do naših dana.⁴⁴

No s druge strane, upravo su redovnici bili najsnažniji podupiratelji papinske moći. Ne sumnjajući u njihovo istinsko uvjerenje, ne smijemo zaboraviti da im je odgovarala zaštita što moćnijeg pape čime su odolijevali lokalnoj i civilnoj i crkvenoj vlasti. Klinijevska reforma bila je moguća jedino zahvaljujući vezanosti tog samostana uz Rim, a ne uz mjesnog biskupa ili lokalnog vladara te će postati putokaz Crkvi.⁴⁵ Tim smjerom, samo dalje, kročit će Grgur

⁴² Usp. *Pravilo sv. Benedikta*, Tkon – Čokovac, 1980.

⁴³ Usp. Guy BEDOUELLE, *Povijest Crkve*, 84.

⁴⁴ Iznijet ćemo samo primjere Yvesa Congara (1904. – 1995.) i Antonija Rosminija (1797. – 1855.). Prvi je doživio satisfakciju kada je 26. studenoga 1994. godine imenovan kardinalom, samo pola godine prije smrti 22. lipnja 1995. godine. Djela Antonija Rosminija 1849. godine stavljena su na Indeks, 1887. godine osuđeno je 40 njegovih teza, dok je 18. studenoga 2007. godine beatificiran.

⁴⁵ Usp. Paul CHRISTOPHE, *2000 ans d'Histoire de l'Eglise*, 268-275.; Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, III/1, Zagreb, 2001., 263-367.

VII. (1073. – 1085.).⁴⁶ Dok je za klinijevce bila najvažnija borba za slobodu od vanjskih pritisaka i ograničavanja u unutarnjem životu Crkve, grgurovska je reforma željela dovesti državu pod skute Crkve.

Propašću Grgurove vizije Crkve koja zauzima sve marginalniju ulogu u svijetu, nestankom starog društvenog poretka te susrećući se s raznim pokušajima apsolutizma (države, nacije, znanosti) Crkva oblikuje stanoviti apsolutizam u papinskoj ekleziologiji. On je najočitiiji u dogmi o papinoj nezabludivosti izglasovanoj na Prvome vatikanskom koncilu u srpnju 1870. godine. Naglasimo da su najvatreniji zagovornici papinske nezabludivosti tzv. ultramontanisti bili više politički nego teološki motivirani.⁴⁷ Iako moramo priznati da je dogma o nepogrješivosti plod mišljenja velike većine sudionika Koncila, papino pristajanje uz većinu nije uvijek bilo plod demokratskog opredjeljenja nego i trenutne koristi. Papa Eugen IV. (1431. – 1447.) bez problema ignorirao je većinu Bazelskog koncila te manjinu prošetao od Ferrare preko Firence do Rima.⁴⁸ Piju IX. više je odgovarao stav većine pri čemu nije nevažno da je on imao daleko veći utjecaj na imenovanje biskupa od njegova stoljećima starijeg prethodnika Eugena. Ova »pobjeda ultramontanizma nužno je morala slabiti stvarni autoritet biskupa, proizvesti jednoobraznost crkvene discipline, liturgije, čak pobožnosti, te zahtijevati da se ljudi potpuno odreknu časnih starih mjesnih običaja i prihvate 'stil religioznog života' u cijeloj Crkvi, sličan onome u Italiji.«⁴⁹ Pokret koji se tomu usprotivio završio je kao posebna Starokatolička crkva.⁵⁰

Crkva nije mogla izmaknuti ni revolucijama na političkom, nacionalnom, intelektualnom, industrijskom i zemljopisnom području, kao ni izazovima raznih ideologija. Iako su mnoge od njih natopljene krvlju vjernika, moramo se zapitati nisu li one bile nužne društvu da se oslobodi čeličnog zagrljaja Crkve ili da ga barem prihvati kao ravnopravnog partnera. No, i ta su događanja odigrala nemjerljivu ulogu potičući pokrete koji su približili Crkvu svijetu radnika, doveli do postupnog prihvaćanja situacije slobodne Crkve u slobodnoj državi kao i njezina snažnijeg angažmana na misijskim područjima. Upravo 19. stoljeće postalo je najplodnije razdoblje misija, označilo početak socijalnog nauka Crkve i dijaloga s raznim državama i različitim državnim uređenjima.⁵¹ Bili su to početni koraci prema Drugome vatikanskom koncilu (1962. – 1965.) i obnovi koju je pokrenuo na području okretanja suvremenom svijetu, liturgije,

⁴⁶ Usp. Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, III/1, 413-432.; Jacques MERCIER, *Povijest Vatikana*, Zagreb, 2001., 156-162.

⁴⁷ Usp. August FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, 291-297.

⁴⁸ Paul CHRISTOPHE, *2000 ans d'Histoire de l'Eglise*, 532-541.

⁴⁹ Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, VI/1, Zagreb, 1987., 739.

⁵⁰ Usp. *Isto*, 767-771.

⁵¹ O ovim pitanjima usp: Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, VI/2, Zagreb, 1981.; Liberalisme, Industrialisation, Expansion européenne, u: Jacques GADILLE – Jean-Marie MAYEUR (ur.), *Histoire du Cristianisme des origines a nos jours*, XI, Lonrai, 1995.

misijske djelatnosti, ekumenizma i odnosa s nekršćanima, promišljanja položaja redovništva, svećeništva, slobode vjerovanja ...⁵²

No, javili su se i oni koji su u svemu tome vidjeli udaljavanje od ideala Crkve. Simbol oporbe koncilskoj obnovi postao je mons. Marcel Lefebvre (1905. – 1991.) i njegovo svećeničko bratstvo sv. Pija X. Oni su 1988. godine ekskomunicirani te je došlo do prve šizme u Katoličkoj crkvi nakon afere sa starokatolicima.⁵³ Iako su iz crkvenog zajedništva izbačeni tradicionalisti, ta je podjela demantirala sve koji su vjerovali da je nakon Koncila Crkva postala otvorena pluralizmu, a u stanovitom je smislu označila početak sve veće tradicionalizacije Crkve. To je osobito vidljivo u pitanju naučavanja o seksualnosti i bioetici te discipline celibata i ređenja žena. Unatoč govoru o biskupskom kolegijalitetu došlo je do snažne centralizacije i osnaženja Kuri-je ponajprije zbog čestih putovanja pape Ivana Pavla II., a kasnije i njegova zdravstvenog stanja. Osjetilo se to osobito prigodom biskupskih imenovanja koja su nerijetko izazivala brojne rasprave.⁵⁴ Slikovit je primjer ređenje pomoćnog biskupa švicarske biskupije Chur mons. Wolfganga Haasa 22. svibnja 1988. godine obilježeno prosvjednicima koji su ležeći pred katedralom nastojali spriječiti svečani ulazak procesije, a u problematiku se morala uplesti i civilna vlast.⁵⁵ Ne čudi stoga da službena Crkva nije bila blagonaklona prema pokretima koji su nastali na krilima pokoncilskog poleta i konkretne nepodnošljive socijalne situacije osobito u zemljama trećeg svijeta, kao što je teologija oslobođenja.⁵⁶ Iako su željeli dovesti do »inkulturacije« teološke misli, naišli su na osudu Vatikana.⁵⁷

Kristova molitva »da svi budu jedno« (Iv 17,21), zanimljiva i po svojoj prividnoj neučinkovitosti, ostaje stalan poticaj nastanku i djelovanju različitih pokreta okrenutih prema kršćanima s kojima Katolička crkva nije u punom jedinstvu. Već je njihov nastanak uzrokovao određene odgovore u Crkvi. Pojedini pokušaji za uspostavom jedinstva institucionalizirani su i priznati od Crkve, a drugi su samo doveli do još većih podjela. Za primjer od Crkve podržanih pokreta može nam poslužiti zajednica iz Taizéa, dok je sljedba Moon jedan od pokušaja sinkretizma.⁵⁸

⁵² Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Zagreb, 72008.

⁵³ Usp. Crises et Renouveau (de 1958 a nos jours), u: Jean-Marie MAYEUR (ur.), *Histoire du Cristianisme des origines a nos jours*, XIII, Lonrai, 2000., 134-135 i 143.

⁵⁴ Usp. *Isto*, 143-144.

⁵⁵ Usp. Urs JECKER, *Risse im Altar. Der Fall Haas oder Woran die katholische Kirche krankt*, Zürich, 1993., 42-79. Problem je »riješen« 2. prosinca 1997. godine osnutkom nadbiskupije Vaduz u Lichtensteinu gdje je mons. Haas imenovan nadbiskupom. Teritorij nove nadbiskupije ranije je činio dio biskupije Chur.

⁵⁶ Usp. Gustavo GUTIERREZ, *Theologie de la liberation. Perspectives*, Bruxelles, 1974.

⁵⁷ Usp. Crises et Renouveau (de 1958 a nos jours), 544-547.

⁵⁸ Usp. www.taize.fr i www.unification.org.

Zaključak

U najširem kontekstu možemo kazati da postoje dvije vrste pokreta: jedni koji su završili izvan Crkve i drugi koji su ostali u Crkvi i institucionalizirali se. Gotovo u jednakoj mjeri obilježili su njezinu povijest, a ponekad su u praksi snažniji utjecaj imali oni koji su završili izvan Crkve, a još je veći njihov utjecaj na jasno definiranje crkvenog učenja i discipline. S druge strane, pokreti koji su završili u Crkvi vrlo su često izgubili svoju izvornost u postojećim strukturama. Karizme su dobile pravni okvir, ali gubile na svojoj izvornosti i prepoznatljivosti. Danas ćemo teško po »poslu« kojim se bavi razlikovati franjevca od dominikanca ili dijecezanskog svećenika. Razlika je između uspješnih i neuspješnih, katoličkih i krivovjernih u tome što su prvi učili na pogriješkama prošlih, dok su drugi ponavljali pogriješke ili ih maskirali i iznova oživljavali. Dok su prvi bili praktični te se nisu trudili dokazivati drugima da su u krivu nego vlastitim primjerom pokazati ispravno, dotle su drugi uglavnom polemični.

Tako dolazimo i do druge podjele – na pokrete okrenute prošlosti te na one koji su trasirali putove budućnosti. Prvi su tijekom vremena nestajali, ali je razlaz s njima uvijek bio težak i bolan, jer ih se doživljavalo u stanovitom smislu kao »naše«, pa smo prema njima popustljiviji. Drugi su nailazili na osude, ali im je najprije vrijeme, a tek potom službena Crkva davala za pravo. Pritom ne treba zaboraviti da problem nije u okrenutosti prošlosti nego u nedovoljnoj okrenutosti prošlosti. Umjesto početaka Crkve, zaustavljaju se na slici kakva je bila u jednom povijesnom trenutku, npr. slici srednjovjekovne feudalne Crkve. U tome se ogleda i često prisutan klerikalizam kao plod uvjerenja da se sve bogatstvo kršćanske vjere nalazi u sadašnjim vidljivim oblicima crkvene organizacije pa Crkva postaje iznad vjere i smisao samoj sebi.

Još je jedna podjela bila jasno izražena u povijesti: intelektualni i duhovni pokreti, koji su se uglavnom međusobno podupirali te je duhovnost bila plod intelektualnog promišljanja, a ono obogaćeno duhovnim životom. Intelektualni pokreti koji su se odrekli duhovnosti, kao i duhovni koji su se odrekli intelekta vrlo su brzo odbačeni. No, kako je intelektualno polje lakše kontrolirati nego duhovno, s vremenom se javlja fenomen ovih drugih. Suočeni s dobro organiziranom strukturom institucija koje se brinu o pravovjernosti, izabrali su gerilsku borbu teško kontroliranog »duhovnjaštva« koje ne samo da ne želi imati nekakvu intelektualnu podlogu nego se od nje vješto ograđuje igrajući na trenutne osjećaje svojih konzumenata.

Bitno je naglasiti da su pokreti uvijek bili odgovor na konkretne potrebe Crkve i društva utemeljeni na evanđeoskoj poruci da će ih se *po plodovima njihovim poznavati* (Lk 6,44). Pomogli su Crkvi definirati vjeru, te ju živjeti u različitim okolnostima i u skladu s njima se reformirati. Stoga su nerijetko bili kritikom i Crkve i društva, a zasigurno su i danas potrebni Crkvi kao putokaz

da se ne izgubi u svijetu, ali i kao korektiv da se ne uspava u samodopadnosti nego uvidi i svoje neuspjehe i promašaje.

Ovim kratkim prikazom dva tisućljeća dugog hoda Crkve s njezinim usponima i padovima lakše razumijemo stanje Crkve kakvo je danas te možemo izbjeći zamci idolatrije diviniziranja postojećih struktura. One su nastale uslijed različitih povijesnih okolnosti i zasigurno će se s njima i mijenjati i dovoditi do novih reformi same Crkve u čemu će nemalu zaslugu imati pokreti koji već postoje i oni koji će tek nastati.

Summary

CHURCH MOVEMENTS AND REFORMS IN THE PAST

The divine and human dimension in the Church are uncombined and undivided yet are inseparably connected to each other. Even though the former is unchangeable, its understanding advances. The timely dimension is shaped according to it and each change led it to a better understanding of the former and led to a new way of thinking of external Church manifestations. In history this led to various movements and numerous renewals.

The Scriptures testify that Christ's disciples were members of several Jewish movements and the first Church was faced with the challenge of universality in contrast to Jewish particularity. Christians who emerged from paganism found it difficult to accept that Israel remained the chosen people whereas Christians were divided depending on the person who baptised them or the approach to embodiment.

The attitude towards the state will leave an inerasable trace on Christianity: renouncing the faith, martyrdom, division, elitism, putting the Church in the service of the government and government in the service of the Church, administrative structure, Roman centralism as well as deepening the differences between the Eastern and Western Churches. The history of Christianity was particularly marked when it tied itself to the Roman Empire and enemies of Rome often became enemies of Christianity whereas the necessity to distance itself from the Empire first led to the founding of national and then later, heretic Churches. As the carrier of the faith, ancient civilisation and the idea of the Empire, the Church laid the foundation for the modern West and encounters with other cultures was not always simple. The Gospel moulded into one civilisation was not accepted that well by the remainder of the world.

Christianities ability to significantly advance is evident with the emergence of monasticism. For the majority of the people monks were the first proclaimers of faith and they greatly influenced the western clergy until the religious took over the question of Church discipline and social order.

The Church did not escape the trap of feudalism. Not only was society divided but bipolarisation occurred within the Church dividing the laity and the clergy and so

the position of the laity in the Church became a constant challenge and even more so the topic of lay thinking. We must not avoid those periods when the Church determined not only what we should believe but also what we are not allowed to think about. Faced with various attempts of absolutisms, the Church more often shaped political absolutism in pontifical ecclesiology rather than being theologically motivated.

Many self explanatory realities throughout history are today being questioned which define them more clearly. »Deserves« belong to those who ended up outside the Church's unity because they were most often the initiators of debates. This brief review facilitates a simpler understanding of the current situation and avoids the traps of idolatry divisional existing structures. They emerged as a result of varying historical circumstances and will surely change with them which will definitely involve already existing movements as well as those that are yet to emerge.

Key words: *Church, movements, reforms, the state, divisions, centralisation.*